

Ensimmäinen onnistunut keisarileikkaus - Otto Engströmin kokoelma kansalliskirjastossa

*Guilliemi Smellie:
Tabulae anatomicae.
1758. Taiteilija on
kuvannut kauniisti
pienet vainajat.
(Klikkaa kuvaa
suurentaaksesi.)*

Lapsen synnyttäminen on tunnetusti mitä luonnollisin asia ja niin ihmiset kuin eläimetkin ovat selvinneet siitä hyvin edellyttäen, ettei synnytyskomplikaatioita ole uhkaamassa ja sikiö ja napanuora ovat riittävän optimaalisessa asennossa. Jos eivät ole, ovat seuraukset usein olleet kohtalokkaat joko molemmille tai äidille, jonka uhkana on aina ollut myös lapsivuodekuume. Se on entisinä aikoina aiheuttanut lukemattomien äitien menehtymisen lapsivuoteeseen. Niinpä monella miehellä ehti olla useampia vaimoja yksistään tästä aikoinaan yleisestä, vaikka surullisesta syystä. Nykylääketieteeseen perustuvaa hygieniää ei juuri tunnettu ennen 1800-lukua, antiseptiikasta puhumattakaan, ja **Louis Pasteur** todisti mikrobien mahdin vasta 1850-luvulla. Tehokkaammat kivunlievityksetkin aina eetterinukutusta myöten ovat vasta 1800-luvulta.

Äitien täytyikin kärsiä ja kuolla erityisesti synnytyssairaloissa, missä lääkäri saattoi mennä

suoraan ruumiinavauksesta tai äidin luota toiselle käsiään pesemättä kajoamaan naisen synnyttimiin kunnes kuuluisa unkarilainen lääkäri **Ignác Semmelweis** teki historiaa: Mikrobeista vielä tietämättä, mutta kovien äitikohtaloiden alinomaisena todistajana hän päätti että nyt hänen sairaalassaan aletaan pestä käsiä kloorivedellä ennen kuin kosketaan äitiin. Seuraukset olivat dramaattiset ja kuolleisuus väheni siinä määrin, että "kylmien väreiden kulkiessa selkäpiissä" Euroopan lääkärikunta pisti asiassa hanttiin. Olisi liian kauheata, jos se mitä Semmelweis väitti, olisi totta. Onneksi pian tuli Semmelweisia puolustavia kollegoita, jotka totesivat antiseptisen käsienpesun merkittäväksi lääketieteelliseksi keksinnöksi ja viimein järki voitti äitien ja vauvojen onneksi. Vuonna 1861 raportoi professori **J.A.J. Pippingsköld** Semmelweisille hänen menetelmänsä käyttöönnotosta Helsingissä ja hyvistä tuloksista.

Tämä ei kuitenkaan auttanut äitejä, joiden kohdussa oleva lapsi oli normaalisyntyksen käynnistyessä hankalassa asennossa, liian iso, sikiöitä useita, napanuora kietoutunut hankalasti jne. Ainoa keino saada lapsi turvallisesti maailmaan olisi ollut keisarileikkaus, jota toki oli yritetty, mutta toisen osapuolen tai molempien kannalta kohtalokkain seurauksin. Viimein synnytysopin ja naistentautien professori **Otto Engström** onnistui klinikallaan Helsingin Kruununhaassa vuonna 1888 tekemään keisarileikkauksen, joka päättyi onnellisesti. Taito levisi Suomessakin koulutuksen ja kehittyvien menetelmien myötä laajemmalle ja nykyisin leikkaus on pääsääntöisesti turvallinen. Engström on ollut keskeinen hahmo kehitettäessä kirurgista obstetriikkaa ja gynekologiaa Suomessa.

Otto Ingemar
Engström

Otto Engström syntyi Uusikaarlepyssä 1853, väitteli 1882 raskausmyrkytyksestä "Om Eclampsia gravidarum, parturientium et puerperarum". Tiukan kilpailun jälkeen yliopistolla vapautunut gynekologian professuuri meni Gustaf Heinriciukselle, mutta Engström nimitettiin ylimääräiseksi henkilökohtaiseksi professoriksi, jonka tuli antaa opetusta omalla klinikallaan. Aikaisemmin Engström oli tehnyt leikkauksia myös potilaiden kodeissa. Turhat huonekalut siirrettiin pois, huone siivottiin huolella ja desinfioitiin rikkisavustusta hyväksi käyttäen.

Engström oli aktiivinen toimija ja kirjoittaja myös Finska Läkaresällskapetissa ja sen julkaisuissa, toimi kaupunginvaltuutettuna ja yliopisto-osakunnan inspektorina. Hän toimitti myös omaa julkaisusarjaansa *Mitteilungen aus der Gynäkologische Klinik des Prof. Dr. Otto Engström*.

Engströmin kuoleman jälkeen hänen leskensä **Hilda Engström** lahjoitti Helsingin yliopiston kirjastolle miehensä 6000 niteen lääketieteen kirjaston. Engström-kokoelman asiantuntijan **FL Hindrik Strandbergin** mukaan kokoelman arvokkain osa on noin 60 aikakausjulkaisusarjaa sekä noin 600 vanhempaa gynekologian ja obstetriikan teosta. 1500-luvun teoksista esimerkkinä varhainen kättilöopas, Eucharius Rösslinin *Der Schwangeren Frawen und hebammen Rosengarten* vuodelta 1529 (kuvassa oikealla, klikkaa kuvaa suurentaaksesi).

Strandberg nostaa kokoelman aarteista esiin mm. Hippokrateen kootut teokset, Benedictus Olauin *En nyttigh Läkerebok* vuodelta 1578 ja Sopranoksen kirjoituksia antiikin gynekologiasta. Kuuluisa kirurgi Ambroise Parés on myös edustettuna kootuilla teoksillaan (1582), samoin belgialainen

anatomi Andreas Vesalius teoksellaan *Opera et chirurgiaca* (1725). Sen frontispiisissä Vesalius on suuren oppilasjoukon ympäröimänä ruumiinavauksessa, mutta kuva ei sovellu kaikkien silmille. Teokseen sisältyy Vesaliuksen *De humani corporis fabrica* (1555), joka on merkittävä lääketieteen kehityksessä ja kuului Kansalliskirjaston ensimmäiseen 22:n kirjan kokoelmaan yliopistoa perustettaessa 1640. Myös Ignác Semmelweisin teoksia Engström oli hankkinut. Pääosa kokoelmasta edustaa 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun lääketieteellistä kirjallisuutta painopisteen ollessa gynekologiassa ja kirurgiassa.

Kokoelmassa on myös lääketiedettä sivuavia teoksia, joista esimerkkinä H. Ploss: *Das Weib in der Natur- und Völkerkunde*, jossa antropologisesta ja etnologisesta näkökulmasta esitellään muiden maanosien kansojen suhtautumista naiseen, raskauteen ja synnyttämiseen.

Engströmin lääketieteellisen kirjallisuuden kokoelman lisäksi Kansalliskirjastossa on alan historiallista kirjallisuutta varsin paljon, erikoisuutena voi mainita monet ulkomaisen foliokokoelman kuvateokset. Niissä on kuvattu ihmisen anatomiaa ja sairauksia taidokkain piirroksin ja väreihin. **Terveystieteiden keskuskirjasto Terkko** perustettiin 1960-luvulla ja on maan johtava lääketieteellinen kirjasto, mutta lääketieteen historiasta kiinnostuneen kannattaa suunnata askeleensa tai hiirensä Kansalliskirjastoon.

Otto Engström näyttää liimanneen Albert Edelfeltin suunnitteleman ja Louis Sparren etsaaman Madonna-aiheisen suurikokoisen exlibriksensä lähes kaikkiin omistamiinsa teoksiin. Kokoelmassa tapaa myös Akseli Gallen-Kallelan suunnittelemaa Engström-exlibristä, jossa aiheena on monirintainen hedelmällisyyden jumalatar.

Aiheesta enemmän:

- Hindrik Strandberg: Otto Engström som läkare och som samlare av medicinsk litteratur. Finska Läkaresällskapets handlingar 1999
- Hindrik Strandberg: Otto Engström and his Collection of Old Medical Books at the Helsinki University Library. Proceedings of the 37th International Congress on the History of Medicine. Galveston 2000
- Ervo Vesterinen: Kuusituhatta kirjaa, neljäsataa vuotta. Otto Engströmin kokoelma, ainutlaatuinen opas gynekologian historiaan. Hippokrates 2003.
- Arno Forsius: Otto Ingemar Engström – synnytysten ja naistentautien hoidon kehittäjä Suomessa.
<http://www.saunalahti.fi/arnoldus/engstrom.html>

Teksti:
Esko Rahikainen

Kuvat:
Otto Ingemar Engström, Atelier Apollo 1909. Helsingin yliopistomuseo.

Eucharius Rösslin: Der Schwangeren Frauen und Hebammen Rosengarten.

1529. Synnytysopas. Otto Engströmin kokoelma. Kansalliskirjasto.

Guilliemi Smellie: Tabulae anatomicae. Nürnberg 1758. Kansalliskirjasto.